

porazširili ozke meje kavarniškega leposlovnega patriotizma, povzdignili književnost na nivo absolutne vrednote in dvignili prapor lepote, kot svoje znamenje. To so Crnjanski, Miličić, Vinaver, Andrić, Manojlović, Krklec, Kovačević i. dr. V naslednjih poglavjih govori Ratković o Vinaverju in Buliju, in v zvezi z njima o pelegiriki, materialistični dialektiki in kameleonstvu, uvajajoč čitatelja v razumevanje intelektualnega konstruktivizma. Izmed mladih dramatikov je tu omenjen Dušan S. Nikolajević, čigar »Volga, Volga« je povzročila mnogo kritik, ugibanj in dvignila na dan mnogo problemov nove drame. Slede poglavja o R. Draincu, idealističnem razbojniku, o novih romantikih, o dadaistih, o zenitizmu, ki smatra Novi Balkan kot samostojni šesti kontinent, o velikem brezdomcu Ujeviću, o nadrealistih Vučo, M. Ristić, Dedinac in dr., itd.

Takih zbirk esejev in črtic pri nas ne poznamo, dasi opravljajo važno nalogo k doprinosanju literarno-zgodovinskega gradiva. Seveda pričujoča brošura nima nikakega namena podajati znanstveno točne ugotovitve, saj bi bilo to nemogoče ob snovi, ki je vsa še valovita in v razvijanju, vendar pa je mestoma preočit časnikarski ton, ki ga označuje neurejenost snovi in naglica, s katero je avtor ponekod izvršil svoje skice.

Vzporedno z Ratkovićevimi črtanji moramo uvrstiti Lica i Maske Velibora Gligorića (Beograd, 1927), ki je znan kot »meditativen in dovolj neodvisen kritičen duh«. V pričujoči zbirki »lice« nas seznanja s šestorico pomembnih srbskih književnikov prejšnjega rodu, od katerih stavlja velikega pripovednika Boro Stankovića na prvo mesto. I. Vojnovića označuje kot mojstra inscenarija in stilizacije, kot tipičnega artista, ki je v tem soroden liriku Jovanu Dučiću, umetno pofrancozenemu dekadentu. V vrsti elitnih intelektualcev je tudi Milan Rakić, ki je prav tako značilen zastopnik predvojne generacije, zaverovane v neživljenjskost umetnosti po vzorcu zapadnih dekadentov. Zbirko zaključuje študija o kritiku Lj. Nediću, ki je imel svoj čas močan vpliv na književnost kot propovednik etične umetnosti.

Miran Jarc

Iz tujih literatur

Nemško slovstvo

Benedikt Momme Nissen: *Der Rembrandtdeutsche Julius Langbehn*. Freiburg i. Br., Herder & Co., 1927.

Ta knjiga nam riše življenje in duševni razvoj nedvomno ene najzanimivejših osebnosti nemške polpreteklosti. Z duhovnimi potrebami in prevrati naše generacije jo veže toliko niti, da priporočamo vsakomur, da se seznani s tem izrednim pojavom. Knjiga je po svoje neke vrste pendant druge zanimive Herderjeve knjige »Unruhe zu Gott«, ki jo je kot izpoved o lastnem življenju in izpreobrnjenju napisal pred leti beuronski benediktinec Verkade, le da to pot ne govori junak sam, ampak njegov prijatelj in ker je knjiga akt prijateljstva, ji ne manjka neke toplote in osebnostnega temperamenta, ki nam človeka najbolj približa.

Julius Langbehn (1851—1907) je junak te knjige. Po rojstvu severni Nemec iz vzhodnega Hollsteina, po

univerzitetnih študijah zelo široko izobražen, po pravem študijskem poklicu pa arheolog in umetnostni zgodovinar, si Langbehn ni nikdar ustvaril stalnega poklica, se je kljub temeljiti pripravi izognil strokovno znanstveni karieri in je svoj vek preživel kot človek, ki živi samo enemu velikemu cilju, ustvariti življenjsko delo, ki naj bi postalo po njegovem zamislu osnovnega, naravnost revolucionarnega pomena za nemško kulturno sodobnost. Delo, ki ga je zmogel samo neodvisen duh, ki je žrtvoval za to svobodo vse udobnosti življenja, ki bi se jih bil sicer lahko poslužil, je njegovo glavno delo »Rembrandt als Erzieher«, ki je izšlo leta 1890. in doživelo že v prvem letu 30 izdaj. Z jarko lučjo brezobzirne kritike je posvetilo na vsa področja takratne nemške kulture in označilo njih slabe strani, dvignilo klic po temeljiti reformi in jo tudi nakazalo ter postavilo kot ideal pravega Nemca, slikarja Rembrandta, ki je po njem zgledno včlovečenje nemškega značaja. Delu za splošnost vzporedno gre pri Langbehnju, ki so ga odslej imenovali »der Rembrandtdeutsche« (delo je izšlo anonimno), delo za njega osebno izpopolnitev, ki jo je kronal leta 1900. s prestopom v katoliško Cerkev.

Knjiga njegovega življenja se čita kot zanimiv psihološki roman. Znanе osebnosti polpretekle nemške kulturne zgodovine se pojavljajo na pozornici ob našem junaku: slikarji Wilhelm Leibl, Karl Haider, Hans Thoma in dr., umetnostni zgodovinarji Cornelius v. Gurlitt, Woldemar v. Seidlitz, W. Bode itd., predstavniki politične in duhovne Nemčije kakor Bismarck in Fr. Nietzsche ter nam kolikor toliko bližnji avstrijski parlamentarec, Alexander v. Peez, ki je Langbehna povabil k sebi v Vrbo (Velden) ob Vrbskem jezeru. Koroško je napravilo nanj ogromen vtis, ki ga je izrazil takole: »Če ne bi se glasilo presentimentalno, bi dejal, da sem srce izgubil na Koroškem. Ni sicer ravno tako hudo, toda malo manjka. Cerkvice na gorah so me očarale; takega pragermanskega duha nisem našel še nikjer. Kakor so mi Benetke najbolj sorodno mesto, ki sem ga našel, prav tako mi je Koroško najsorodnejša dežela. Plemenito mesto in kmetska dežela.« O drugem obisku na Koroškem v Beljaških Toplicah piše njegov prijatelj na str. 231: »Kmalu sva s Hiltyjem začutila, da vplivajo čisto katoliške pokrajine na trudne ljudi nekako pomirljivo: Tu ne vidiš neprestane gonje za delom, palice gonjača, ampak življenje, ki nudi tudi najmanjšemu iz ljudstva več kakor golo delo.«

Posebno plodovito in intimno je bilo Langbehnovo večletno razmerje do znanega rottenburškega škofa W. v. Kepplerja, katerega znana »reformna pridiga« leta 1902. o reformnem katolicizmu je nastala ob direktnem sodelovanju Langbehna, njegova slavna knjiga *Mehr Freude* pa po L.-ovi pobudi.

Čuvstvovanje in okvir delovanja Langbehna sta sicer specifično nemška, osebnost pa, ki se nam po njem odkriva, ter osnovna tendenca njegovega dela in razvoja sta tako občečloveški in danes naravnost aktualni, da moreta le koristiti tistim, ki se bodo seznanili z njima. Frst.

Univ.-Prof. dr. Franz Grivec: *Die heiligen Slavenapostol Cyrillus und Methodius*. Založba: Academia Velehradensis, Olomouc und Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz, 1928.

Ta lepa knjiga, na katere kvalitete smo opozorili ob slovenski izdaji in ki je medtem izšla tudi že v češkem prevodu, je izšla sedaj tudi v nemškem prevodu, kakor poudarja pisatelj v uvodu, z izrečnim namenom, da deluje za sprijaznitev krščanskih narodov in združitve ločenih kristjanov.

Nemška izdaja, ki je izšla v odlični knjižni opremi, se razlikuje le v nekaterih važnih malenkostih od slovenskega izvirnika. Tako se navaja na strani 69 kot verjetno, da sta sv. brata v Rimu stanovala v samostanu sv. Praksede pri cerkvi sv. Marija Maggiore; na str. 82 se glede usode relikvij sv. Cirila ugotavlja dejstvo, da so bile 1798 neznano kje skrite in je upanje, da se še najdejo. Važna je tudi na strani 150 ugotovitev glede postanka oltarja sv. Cirila in Metoda v Achenu. Frst.

Umetnost

K označbi in razumevanju Plečnikovega arhitekturnega ustvarjanja

Plečnikova dela na praškem gradu (Hradčanih), s katerimi je naš list že opetovano seznanjal slovensko javnost s priobčitvami slik tam izvršenih del, so dala v zadnjem času opetovano povod, da so o njih pisali češki listi. Ker je uprava praškega gradu izdala za desetletnico češke samostojnosti tudi monumentalno publikacijo slik po Plečniku v Lánih in na praškem gradu doslej izvršenih del z naslovom »Novosti Pražského hradu a Lána« je takih člankov še več pričakovati, vendar pa se nam zdi, da je komaj mogoče kaj boljšega povedati, kot to, kar je o svojem delu na Hradčanih izjavil Plečnik sam dopisniku »Prager Presse« (13. avgusta 1928, str. 3) in kar je o njem napisal eden prvih živečih čeških arhitektov, Pavel Janák, v umetnostni reviji »Volné Směry« (26. I., št. 4, str. 97 sl.).

Zmisel Plečnikove izjave, ki je v obliki, kot jo je priobčila Pr. Pr., taka, da se ji vidi, da ni ponarejena in poudarja, to, kar je za razumevanje Plečnikovega dela ne samo v Pragi, ampak tudi v domovini važno in bistveno, se glasi: »Narava je lepa in stari so znali fino graditi. Če se arhitekt praškega gradu tega zaveda, je svojo nalogo že na pol dovršil. Pri rekonstrukcijah grajskih zgradb se pojavljajo kočljive naloge. Treba je omogočiti modernemu človeku bivanje med temi starimi stenami, a pri tem ohraniti zgodovinski značaj grajskih stavb. Odlična je naloga, umetniška dela preteklih generacij, ki sta jih nerazumevanje in brezbrzičnost napačno priredila, maskirala ali pustila celo propasti, obnavljati, odkrivati in restavrirati v zmislu duha, ki jih je ustvaril. In končno še eno dejstvo, s katerim mora računati ta arhitekt: Grad je postal živo središče države, njen vidni simbol. Tu vse raste in se širi. Novo je treba tako oblikovati, da se staro ohrani, da nosi novo značaj svoje dobe in da kljub temu ne trpi celota, vtis enotnosti, ampak se dvigne do popolnosti. Na teh načelih sloni zamisel vseh stavbnih del na gradu.«

Pavel Janák v uvodu svojega članka o Plečniku izredno fino označuje njegov čisto poseben položaj, ko pravi, da medtem, ko se bije spodaj v Pragi boj za načela in sredstva sodobne arhitekture, »v

tišini, v nenarušnem miru nad Prago, na praškem gradu misli in ustvarja umetnik, za katerega se zdi, da je izven vsega dnevnega, izven časa.« Ta umetnik gradi s sigurnostjo kot bi bil o tem, kar dela, vsak dvom izključen. Medtem, ko gre zdolaj stremljenje za tem, kako najti najracionalnejši in najugodnejši način grajenja, je tu nekdo, ki, kakor se zdi, ne pozna cene gradiva in ki ravno njegovo odličnost posebno ceni, saj gradi iz najdražjih in najizbranejših snovi... Vendar če se Plečnik razlikuje od sodobnosti, ji v mnogem oziru vendar pripada. Z izjavo, da je klasik, ga ni mogoče odstaviti z dnevnega reda sodobnosti. On sicer res ljubi klasično obliko, vendar pa ni klasik v zmislu kakega kanona: »Pri njem se nič ne ponavlja takó, kakor je kedaj že bilo; po njem je vse nanovo utemeljeno, iznajdeno in storjeno. Res da v njegovi umetnosti še žive stebri in zidci, toda so taki, kakršni niso bili še nikdar. In pred vsakim njegovim delom vzklikamo: Kak brezprimeren načrt! Kako nova smela misel! Kakšno novo ravnotežje v masi! In kako sodobno se v tem čuti duhovni moment!... Povsod, kjer Plečnik rabi klasične oblike, kjer se izraža s stebri, gredami in zidci, jih podaja z globoko proniknjenostjo in jih motivira kot nekaj novo naravnega. To ni italijanski klasicizem, ampak tisti, ki je bil osvojen včeraj in danes, pravkar, nanovo z močno voljo in globokim razumevanjem bistva. Plečnik se ne naslanja na ustaljeno prostorninsko ali stvarno definicijo in konvencijo, ampak postavlja slope, stebre in mase skrajno preproste, a nanovo notranje s srcem utemeljene, v prostore, ki so čisto novi, a vendar vselej definitivni. On torej ni klasik, ni romantičen klasik, ampak čisto sodoben človek, ki si mora vse sam utemeljiti, vse sam narediti... »Njegov duh in njegova dela se gibljejo ob strani od pot sedanosti ter se razvijajo kot neodvisna v največji širini, brez ozira na čas in prostor. Med slogi!« ... Plečnik bi bil lahko najmodernejši umetnik našega časa, ker je bil že pred četrtsotletjem eden najmodernejših. »Takrat je bil on eden tistih, ki so znali razumeti gmoto in jo prijeti na najbolj nenačuden način, zgrabiti jo nago, v njenem jedru in prirodnosti. Plečnik je bil eden tistih, ki so gmoto, iz katere gradimo, razumeli za svoj čas na najoriginalnejši način, ki je bil — v tistem momentu — prost vsega preteklega. Brušene granitne plošče, gol železni nosilec, preproste plohe zvarjene pločevine, prirodni značaj furniranega oboja — vse to je on že enkrat pred četrtsotletjem odkril. On je to vedel. Takrat je bil to strašen pojav in začudenje vzbujajoče človeško spoznanje. Danes se te gmote že splošno porablja in hočemo samo, da bi to ne vzbujalo strahu in začudenja, da bi se vzelo, kakor da ni nič. In če je bil Plečnik eden izmed onih, ki so proglasili, da je gmota čudovita sama na sebi, preden je bila oblikovana, in pogledal nanjo z očmi človeka 20. stoletja, je bil on tudi duh, ki je doživel in uvidel drugače, več in širje, namreč kako gmota živi od človeškega duha, oziroma da more biti dobra in pristna samo kakor je in da jo človek more narediti za pravilno, dobro in lepo, če iz nje kaj naredi...«

Če se sodobna umetnost zavzema za eno samo resnico in samo z realnim pogledom motri gmoto,